

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЛЮДИНОЦЕНТРИСТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ

У статті проаналізована класична та оновлена система механізму правового регулювання. При цьому доведено, що вона не є пережитком минулої епохи, оскільки комплексна категорія правознавства є ефективним засобом втілення у життя людиноцентристської концепції права. Механізм правового регулювання полягає у сукупності правових та неюридичних засобів (які щільно пов'язані із правом), за допомогою яких забезпечується результативний правовий вплив на суспільні відносини з метою забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Ключові слова: ефективність, людиноцентристська концепція, механізм правового регулювання; права і свободи людини та громадянина, сукупність юридичних засобів.

В статье проанализирована классическая и обновленная система механизма правового регулирования. При этом доказано, что она не является пережитком ушедшей эпохи, так как комплексная категория правоведения является эффективным средством воплощения в жизнь человекоцентристской концепции права.

Ключевые слова: эффективность, человекоцентристская концепция, механизм правового регулирования; права и свободы человека и гражданина, совокупность юридических средств.

The article analyzed and updated the classical system of legal regulation mechanism. Mechanism of legal regulation is a set of legal and non-legal tools (which are closely linked to the right), with which ensures efficient legal effects on social relations in order to ensure the rights and freedoms of man and citizen.

Key words: effectiveness, mancenter concept, mechanism of legal regulation, rights and freedoms of man and citizen, set of legal tools.

Вступ. В умовах розвитку вітчизняної системи права з урахуванням кращих положень теорії права країн-учасниць ЄС виникає необхідність оновити основоположні засади багатьох вітчизняних юридичних наукових інститутів. Серед провідних комплексних категорій, які відображають динаміку права, можна виокремити механізм правового регулювання. За десятки років із моменту визнання його у вітчизняному правознавстві змінилось декілька суспільно політичних епох. Проте категорія адміністративно-правового регулювання показала свою життєздатність, залишається визнаною більшістю провідних вчених-юристів та широко використовується в теорії права та правозастосуванні, хоча і потребує оновлення на засадах правої держави та новітньої системи права, в якій основним елементом є принцип верховенства права.

На проблему теорії механізму правового регулювання звертала свою увагу велика кількість учених-юристів, таких як В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, М.Г. Кельман, Ю.В. Кривицький, С.М. Кушнір, О.В. Лаврінченко, М.М. Новікова, Н.М. Оніщенко, О.В. Петришин, В.М. Северинюк, В.В. Сидоренко, П.А. Чеберяк, М.Є. Черкас, А.М. Ященко та ін. Проте зазначені вчені комплексно механізм правового регулювання через призму людиноцентристської концепції права не аналізували.

Постановка завдання. Метою статті є розгляд механізму правового регулювання та людиноцентристської концепції.

Результати дослідження. Формування оновленої системи вітчизняного права має здійснюватися з урахуванням декількох витоків, що мають за критерієм походження як внутрішню,

© МУРАШИН О.Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри теорії права та міжнародної інформації (Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»); член-кореспондент (Національна академія правових наук України)

так і зовнішню природу. Серед перших необхідно відзначити позитивні історичні чинники вітчизняної теорії права, вдалі напрацювання теорії галузевих наук останніх десятиліть, які претендують на узагальнення на рівні вітчизняної теорії права. Серед зовнішніх варто звернути увагу на спільні для всієї Європейської спільноти основоположні акти з прав людини та стали теорію прав у цій сфері, розроблену теоретиками права країн – учасниць ЄС.

Що стосується позитивних інститутів теорії права, які нам дістались у спадок від попередньої епохи, то провідним у цій сфері є комплексний інститут права – механізм правового регулювання. Вперше він комплексно був проаналізований у монографії (1966 р.) професора С.С. Алексєєва (1924–2013). Якщо б із цієї праці викинули комуністичне нашарування та прославляння комуністичного режиму, то в ті часи монографія ніколи б не вийшла з друку. Але більшість її положень залишаються актуальними і для сьогодення.

На думку вченого, під правовим регулюванням варто розуміти здійснюваний за допомогою права і всієї сукупності правових юридичних засобів вплив на суспільні відносини. Правове регулювання виражається у двох основних напрямках: по-перше, в упорядкуванні і закріпленні найбільш важливих суспільних відносин; по-друге, у сприянні розвитку нових суспільних відносин [1].

Треба зазначити, що С.С. Алексєєв є одним із творців російської конституції, і не його вина, а біда, що путінський режим її порушує, знищуючи опозицію, вбиваючи її лідерів, знищуючи власних громадян та мирне населення в інших державах. За злочини проти людяності, скоєні на території Росії, Молдови, Грузії, України, Сирії, йому та його оточенню прийдемося відповідати перед світовою спільнотою та російським народом.

Це буде у майбутньому (можливо, і недалеко), а зараз продовжимо аналізувати положення теорії механізму правового регулювання професора С.С. Алексєєва. Він вважав, що під механізмом правового регулювання варто розуміти взяті в єдності всю сукупність юридичних засобів, за допомогою яких забезпечується правовий вплив на суспільні відносини. Поняття механізму охоплює дві сторони правового регулювання: по-перше, це забезпечення за допомогою сукупності правових засобів правового впливу на суспільні відносини і, отже, забезпечення ефективності правового впливу; по-друге, це внутрішня будова механізму, його окремі елементи (частини), взяті у співвідношенні [1].

На думку мислителя, процес правового регулювання складається із трьох основних стадій. Перша стадія – це регламентування суспільних відносин, що потребують правового опосередкування; друга стадія – дія юридичних норм, у результаті чого виникають або змінюються правові відносини (суб'єктивні юридичні права й обов'язки конкретних осіб); третя стадія – реалізація суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, за якої правове регулювання досягає своїх адресатів [1].

Трьом стадіям процесу правового регулювання відповідають три основні елементи або частини його механізму, такі як 1) юридичні норми; 2) правовідносини; 3) акти реалізації суб'єктивних юридичних прав і обов'язків. Ці елементи, зі слів С.С. Алексєєва, отримали назву «об'єктивні елементи механізму правового регулювання» [1].

Поряд із трьома головними елементами механізму вчений вказував ще на два елементи: по-перше, на нормативні юридичні акти, а по-друге – на правосвідомість та правову культуру. Причому два останні елементи отримали назву «суб'єктивні елементи механізму правового регулювання». Останнє, на що нам хотілося би звернути увагу, – це те, що С.С. Алексєєв не вважав, що запропоновані ним елементи об'єктивного і суб'єктивного характеру можуть забезпечити ефективність регулювання будь-яких суспільних відносин. Вони можуть доповнюватися іншими спеціальними юридичними елементами [1].

Щодо розвитку проаналізованої теорії права на початку незалежності України нами було сформульовано, що механізм правового регулювання – це єдина система правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [2].

Однак із тих пір життя пішло значно вперед. Після трьох революцій, підписання Угоди про асоціацію України із країнами ЄС [3] теорія права загалом та механізм адміністративно-правового регулювання зокрема не може залишатися на місці. Вони потребують розвитку.

Досліджуючи праці вчених галузевих наук, не можна обійти увагою доробки у сфері прав людини у поєднанні із проблемою публічного управління академіка НАПрН України В.Б. Авер'янова, а саме «людиноцентристську» ідеологію служіння держави інтересам людини [4; 5; 6], згідно з якою право має забезпечувати і захищати права людини. І в цьому, на думку автора, полягає суть всієї трансформації теорії і практики українського адміністративного права. І хоча В.Б. Авер'янов у своїх працях не виходив за межі предмета адміністративного права, відстоюючи

корпоративну етику, з його слів, коли вчені виходять за межі свого предмета, то «одні не зрозуміють, а інші не підтримають». Однак, на наш погляд, людиноцентристська теорія В.Б. Авер'янова є такою, що вийшла за межі науки і предмета адміністративного права. Вона стала спільним надбанням всього правознавства та претендує на включення її до підручників із теорії права. Її сутністю є те, що публічна влада має якнайповніше забезпечувати права, свободи та законні інтереси невіддільних осіб. Право має бути обслуговуючим і сервісно-спрямованим щодо громадян.

Серед зовнішніх чинників розвитку вітчизняного права насамперед варто звернути увагу на Конвенцію про захист прав людини й основоположних свобод Ради Європи [7], адже прийняті на її основі судові рішення Європейським судом із прав людини не тільки підлягають безумовному виконанню, а й практично є судовими прецедентами як джерела права. Наприклад, згідно з Конвенцією право кожного на життя охороняється законом, нікого не можна піддавати катуванню, нікого не можна тримати у рабстві або в підневільному стані. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і неупередженим судом [7].

Тим самим головним у механізмі правового регулювання є зміна пріоритетів від боротьби з правопорушеннями (забезпечення державного інтересу, а на практиці – чиновників) до забезпечення прав, свобод і законних інтересів невіддільних фізичних і юридичних осіб.

Виходячи з таких позицій, на наш погляд, механізм правового регулювання дає змогу найбільш послідовно та юридично забезпечувати правові бажання пересічних фізичних і юридичних осіб, тому що окремо взяті юридичні інструменти цього повною мірою забезпечити не зможуть. Звідси випливає об'єктивна необхідність у такому улаштуванні системи правових засобів, яка створювала б можливість для безперешкодного задоволення прав і свобод громадян.

Метою механізму правового регулювання на сучасному етапі розвитку нашого суспільства є забезпечення безперешкодного руху інтересів суб'єктів права до цінностей, тобто гарантування їм справедливого задоволення прав, свобод та законних інтересів. Механізм правового регулювання – специфічний юридичний «канал», який з'єднує інтереси суб'єктів права з цінностями і доводить цей процес до логічного результату.

Висновки. Механізм правового регулювання не є пережитком минулої епохи, він як комплексна категорія правознавства є ефективним засобом втілення у життя людиноцентристської концепції права. Механізм правового регулювання – це єдина система правових та неюридичних засад (які щільно пов'язані із правом), за допомогою яких здійснюється результативне впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, що стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве / С.С. Алексеев. – М.: Юрид. лит., 1966. – 187 с.
2. Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : підручник /Мурашин О.Г. – К.: Університет «Україна», 2014. – С. 500.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – том 1., – С. 290.
4. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції / В. Авер'янов // Право України. – 2006. – № 5. – С. 11–17.
5. Авер'янов В. Оновлення доктринальних засад українського адміністративного права у світлі Євроінтеграційних вимог / В. Авер'янов // Юридична Україна. – 2010. – № 3.
6. Авер'янов В.Б. Нова доктрина українського адміністративного права на етапі становлення / В.Б. Авер'янов // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. – С. 11–17.
7. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. // Голос України від 10.01.2001. – № 3.